

Fitxa per la Foiospèdia / Arxiu de memòria popular

Nom/Cognom	Rosa Xirivella Rausell (1948 - 2020)
Títol	<i>Rosa Xirivella. La primera tabaletera del País Valencià. Foios</i>
Categories	Música, folklore, dona, cultura, família
Data de l'entrevista	Dilluns 3 d'octubre de 2016
Autor	Robert Cuenca i Montagut
Enllaç	https://youtu.be/IMV_z1rXZl

Amb Rosa Xirivella, [Premi Foios Cultural 2020](#), hi ha una meravellosa [entrevista en vídeo realitzada pel dolçainer Robert Cuenca i Montagut](#) en 2016. Esta conversa és una oportunitat per accedir a la història de vida de Rosa de manera pòstuma, i pensem que té un gran valor i que cal conservar-la dins de l'arxiu del poble. L'entrevista és extensa, de quasi dos hores, i ens hem limitat a transcriure el contingut i incloure el vídeo original de Robert Cuenca des del seu [compte de Youtube](#), que recomanem molt. L'exposició que fa l'entrevistada és impecable i també el treball de l'entrevistador.

El resultat és molt entretingut, molt emotiu i profundament interessant; es parla dels inicis de la música al poble de la mà de l'avi de Rosa, Leonardo Xirivella Sauri, i de les transformacions que esta nissaga de músics ha patit al llarg del temps; des dels seus avis fins a néts i nétes, passant per son pare, Adolfo Xirivella, Rosa parla d'una tradició familiar íntimament arrelada en què el tabal i la dolçaina han sigut, i encara són, part fonamental de les relacions familiars i socials. Enhorabona a Robert pel bon treball i gràcies per donar permís perquè forme part de l'arxiu de la Foiospèdia.

Curiosament fa unes setmanes vam tindre el privilegi d'entrevistar a la mare de Rosa, [Rosa Rausell Carceller](#); els dos testimonis es creuen i conflueixen d'una forma preciosa, aportant profunditat i perspectiva a la història de Foios i de la música tradicional.

Sinopsi:

En esta entrevista, feta per Robert Cuenca i Montagut en 2016, Rosa Xirivella (1948-2020) parla extensament de la història del cant i de la música valenciana. És una història amb fermes arrels en el poble i en la seua família que té com a protagonistes el tabal i la dolçaina, i en la que l'aprenentatge autodidacta i dins de casa és una part central. Al voltant del relat de Rosa

veiem aparèixer constantment la història del poble, la seua relació amb la música i les relacions socials i afectives que genera.

Transcripció:

Serà una cosa informal... lo que vulgues.

Una conversa col·loquial.

Te vols presentar?

Sí, sí vols. Em diuen Rosa Xirivella Rausell i sóc de Foios. I se tracta de saber què passa ací en este poble sobre la dolçaina, no?

És molt indiscret preguntar el any...

Ah, sí, vaig nàixer en el any 48, 1948. Sí, sí, no tinc cap de problema.

Els teus pares... quins eren els teus pares? Com es deien?

Pues els meus pares... u era Adolfo Xirivella Rausell i ma mare Rosa Rausell Carceller.

També de Foios els dos?

Sí, sí, de Foios els dos. Les dos rames són de Foios. Bueno, la banda de ma mare... el meu avi era de Gafaüt, de la part materna. I tamé hi ha una història perquè el meu avi, Paco Rausell li dien, era cantaor de valencianes. I d'ahí tamé me ve l'herència. Jo he tingut molta sort en esta vida perquè clar, he agafat la millor herència dels meus majors. D'una part i l'altra. De la part de mon pare el meu avi era dolçainer i de la part de ma mare el meu avi era cantaor de valencianes. Així que jo... sempre ho dic a les meues germanes: la millor herència me l'he emportat jo [risses]. I és lo que pense i és lo que a mi me ompli, més que un carrer de cases i jo he intentat pues transmetir-ho als meus fills. Què més.

I parlant del teu iaio, com és deia i...

Pues el meu iaio, mira, ací te'l presente en una foto. El meu iaio li dien Leonardo Xirivella... a vore què més... Leonardo Xivirella Saurí, perdó. Saurí. I el que està al costat... és el fill major del meu iaio que li dien Leonardo tamé. No va tindre fills quan se feu gran... Mon pare ahí encara no havia nascut. Ell era el fill més gran i era el que escomençà a tocar amb el seu pare. El meu iaio Leonardo, el seu pare era de Catarroja i se'n va vindre ací al poble i estigué en sabater, estigué tota la vida d'alguazil ací en el poble. Es casà amb una dona d'ací del poble que li dien Lluïsa, la meua besàvia. I al meu besavi li dien tamé Leonardo. I bueno, pues després este besavi meu de Catarroja va ser el que va tindre tres xicones i dos xicons. Entre ells, mon pare. I el que està en la foto, mon tio Leonardo que era el major. I tres xicones més. I de part de ma mare pues ja te dic, del meu avi de part de ma mare era de Gafaüt, és un poble que n'hi ha ací al costat, de Vinalesa, pertanyent a Vinalesa. Gafaüt pertany a Vinalesa tamé i han tingut... en Gafaüt han tingut sempre molta fama de ser cantaors, molt bons cantaors, gent molt alegre... és algo curiós que està lindant a Vinalesa, sols separa la sèquia de Moncada, la "Sèquia Major" que diem nosaltres, i sin embargo en un poble... en Vinalesa són molt diferents a Gafaüt. En Vinalesa és gent sempre ha sigut molt conservadora, encara continua, ara no es nota ja tant, i la sèquia dividia al poble... alegre, sempre contents... els agradava un poquet de tragué i tot això... era gent superdivertida. Els atres eren molt avorrits [risses], molt avorrits. I jo... pues vaig conviure amb m'auelo, amb la part materna, el que era de Gafaüt, i jo

des de menudua escoltava a m'auelo cantar, era molt tímid, llavors cantava pues quan eren festes, quan era la comunió d'alguna de les xiquetes, les meues germanes... I "tio Paco, cante" i m'auelo cantava unes valencianes que jo... jo sempre me posava al costat de m'auelo, ficava la maneta damunt del genoll i me quedava abovaeta escoltant-lo. I de fet jo no he anat a dependre a cap de lloc per a cantar, però a mi allò anà quedant-me-se... en els meus oïts.

Te'n recordes d'alguna cosa que cantava ell?

Sí, he cantat el 1 i el 2. Jo recorde el 1 i el 2 que cantava el meu iaio, que jo quan em feu ja gran, per compte meu escomenci ja a cantar **[5 min.]**, ací en el poble un any de la Coronació de la Verge, d'això que te juntes amb amics i "a vore, va, canta una albà" i cantí una albà. I tots diuen, però si tu cantes molt bé! I jo deia, però jo què vaig a cantar bé si jo no he anat a dependre. Jo és que tinc ahí dins en el cap la veu de m'auelo i el estil de m'auelo. De fet jo després, de gran, he anat a cantar molt per ahí, molt. Jo sóc una persona que... el meu marit i jo... el meu marit era Pepe Palau, dolçainer, que no m'ha agradat... he tirat a una escola a dependre i... el meu fill ja fa anys me digué "mare, no vages, si lo millor que tens tu és el estil, tens el estil de l'auelo, si vas a una escola cantaràs com canten tots, que canten tots en sèrie". I després tenia raó el meu fill, li tinguí que donar la raó que jo en el cap tenia la veu de m'auelo, quan requintava, quan parava... I després m'he donat compte amb gent que conec que sí, tenen que parar tots en el mateix lloc, tenen que fer tots la requintaeta en el mateix puesto... i vaig dir el meu fill té raó, no vaig a anar a cap lloc. I he estat molts anys cantant, molts anys fent albaes i valencianes, en un grup de danses he estat 23 anys cantant tamé.

Però m'estic passant en la història, perquè te vaig a armar un lio.

No passa res. No passa res. I t'atreviries a cantar-nos alguna cosa?

No, jo farà tres anys me varen operar d'un càncer, me donaren tractament fort de químiu, després quan aní a la primera revisió me detectaren un altre càncer i me tornaren a donar una químiu molt forta i a partir d'ahí la veu s'enfosca, es fica cap a dins, i poc a poc vas recuperant-la, lo que passa és que jo ara estic intentant a vore si puc, si puc tornar a recuperar la veu que tenia, encara que no siga tota però... encara que no puga anar ja per ahí en plan "professional" entre cometes...

El més important no és tant la potència com la personalitat i peculiaritat d'ixa manera de cantar.

Jo això... bueno, n'hi ha gent que discrepa, és millor una veu... la gent lo que li impacta és una veu forta. Però als que d'una manera o atra ho hem viscut des de molt de dins i de molts anys... no és perquè jo no tinga la veu forta ni potent, però jo sempre aprècie més quan escolte a la gent una veu que tinga estil, no una veu forta, una mitjana veu amb estil és lo que jo a la meua forma de pensar i de que he escoltat a molta gent a través de molts anys. Perquè jo a 'la Serrana' la vaig escoltar moltes vegades i la Serrana pues... personalment, me referisc, i era una dona que... jo recorde haver anat a l'Ateneu i era... ella tenia 84 anys ja, s'havia jubilat, li feren un homenatge, i recorde que varen eixir cantaors que despuntaven en aquella època i bueno, tenien una veu que tombaven un tabic, però quan va eixir la Serrana... pues m'entrà aixina com sentiment d'escoltar una dona tan major, tan gran, el estil que tenia. Això és lo que arriba, lo que m'arriba a mi, per exemple. N'hi ha gent que no, n'hi ha gent que s'estima més una gran veu i jo ho sent i dic bueno, a on té l'estil? Perquè ara està passant una cosa, esta gent que està ensenyant per ahí, n'hi ha gent que ensenya lo que li ensenyaren a ell de fa uns anys, però n'hi ha gent que ha volgut innovar tant, lo que és una cosa que... jo no dic que no se

innove perquè se pot innovar per exemple en la dolçaina tu dona't cómpter lo que era una dolçaina ahí pelaeta amb el tabalet a ser ara que és una meravella les coses que fan. Jo recorde el primer lloc on vaig tocar jo el tabalet i el meu home la dolçaina va ser les dansetes d'Ontinyent amb bandes de música i això és preciós, i ara fan unes composicions que xapó, perquè ahí n'hi ha una barreja d'instruments que és molt bonic. Ma mare que té 94 anys sempre me diu "ai, si ton pare traguera el cap, de lo que era la dolçaina en lo que s'ha convertit" [10 min.]. Perquè clar, ma mare des de que va conèixer a mon pare, festejant als setze anys, pues que ha estat junt a la dolçaina sempre. Ma mare té 94 anys i té una lucidesa que és massa. I jo totes les anècdotes, totes les històries que ma mare m'ha contat sempre respecte a la dolçaina i altres coses... Pues ja te dic, que jo de ma casa sóc la més rica. Sóc la que ha heretat el tema de la dolçaina... La història dels avantpassats meus, que és lo que a mi m'ompli, lo que a mi m'ha fet anar avant en moltes coses en esta vida. Tindre que transmetre als meus fills lo que jo vaig viure, lo que m'han contat, lo que... ixos... per a mi és una herència molt gran.

I no sé per a on anava... Jo sóc molt xarradora, tu quan vulgues me talles.

No, no, de tallar res, al contrari. O siga que ara no pots cantar.

Sí, sí, te puc cantar algo.

Si t'atreixes a cantar alguna coseta, encara que no forces la veu.

Això mateixa, a veu baixeta te puc cantar.

Alguna cosa que te'n recordes molt que ho cantava el teu iaio.

Si, m'auelo. Sí, m'auelo. De m'auelo més que res recorde *el u i el dos*, el estil. Ell més que albaes cantava molt estil i ho feia sense música, a pèl, perquè quan estaves en casa... ell ho feia *a pèl* que diguem, i sí, ne recorde una que era *el u i el dos*... a vore si me'n recorde de la lletra que cantava. La lletra que cantava era, una de les lletres... Sí, una que és... La *Escolté Mari* [?] és molt popular, però en aquella època m'auelo ja la cantava, era, a vore, que estic recordant la música de *L'u i el dos*... A vore.

*Ma mare diu que em farà,
ma mare diu que em farà,
xopetissa i xaguesera
[m'acabe d'alçar].*

*Tota la vida he sentit
gos que lladra no mosega
[és que de matí és fatal]
gos que lladra no mosega
ma mare diu que em farà
[fatal, cantar és per la nit, el cantar té que ser per la nit].*

I bueno, jo veig que ara la gent que canta se recrea molt cantant i abans no era aixina. Els cantadors d'abans, tu si vols escolta algun compact o algun disc de gent major i cantaven més ràpid. No cantaven com ara que es deixen caure i arrastren la cançó d'una manera... Que sí, que és més lenteta, per exemple el *U i dos* de ball és diferent a *l'U i dos* d'estil, és molt diferent perquè *l'U i dos* de ball o *l'U i dotze* pues és més ràpid pa'ls balladors, cantes més ràpid, però és que ara és algo que... és una cosa pa mi criticable, que es deixen caure d'una manera... que

diu, bueno, però si abans això no ha sigut aixina, tan llarg. Està bé que ho estireu una mica però no tant. Això són crítiques ja meues, això és cosa meua. I ja te dic que el cantar té que ser a partir de les dotze de la nit, és quan els cantaors estem ahí forts. Encara que diuen “estàs tot el dia cascant la veu, com pot ser que per la nit...?” pues mira, per la nit és quan te surt la veu. Per el matí quan t’alces, com ara en este moment que fa mitja hora que m’havia alçat és horrorós cantar.

Ha sigut un atemptat, un atemptat.

Però no passa res.

A escopetà de lladre.

Això se pot arreglar. Se pot arreglar fent un soparet i cantant. Això és aixina. Mosatros, els que som del tema de la faràndula que dic jo, tot ho arreglem amb un soparet, i com acabem?, pues cantant, com cal, com deu de ser **[15 min.]**. I com diu la cançó: beure cantant i ballant, aixina és el tema, pense que sí.

I passant al tema de... estàvem parlant de ton iaio, del dolçainer de Gafaüt.

No, el meu iaio de Gafaüt era el cantaor, el dolçainer...

Era de...

Això mateix, el meu iaio el dolçainer, que li deien Leonardo Xirivella Saurí, pues ell escomençà a dependre solfeig i a tocar la dolçaina siguent ja molt jovenet i ací hi havia un home que li ensenyà a ell a tocar el tabalet, perquè abans de la dolçaina te vaig a explicar que m’auelo, ell tocava la dolçaina i en el poble no hi havia banda de música i els amics sempre li dien, “escolta, Leonardo mos podies ensenyar solfeig i podríem formar una xarangueta perquè ací en el poble no hi ha banda de música ni res”, i m’auelo era fuster i de fet és a on me vaig criar jo tamé, la casa era una casa supergran d’ixes a dos mans, amb un tetxo de set o huit metros, el taller estava a l’atra banda, la vivienda estava en front, i hi havia un sostre que era l’habitació que va ser de les germanes de mon pare, de les meues ties i después era la meua i de les meues germanes i nosaltres aguaitàvem al finestró que donava a la casa i... t’ho dic per açò, m’auelo escomençà a ensenyar-los a estos amics, a huit o deu amics, escomençà a ensenyar-los solfeig. Después quan varen poder de segona mà cadascú se va comprar un instrument i m’auelo formà una xicoteta banda de música. I l’anècdota d’açò del finestró que t’he dit: les germanes de mon pare sempre dien “nosaltres mos posàvem allí dalt del sostre, de la finestra, on mosatros dormíem -era un ventanal gran- i s’abocàvem allí a la casa a la entrà perquè allí mon pare assajava amb els amics” i després el dia que tingueren que eixir a tocar digueren “bueno, tocar sabem tocar, però lo que no sabem és caminar. Jo sí perquè sóc dolçainer”. M’auelo tocava, apart de la dolçaina que va ser lo primer que ell escomençà a tocar, pues tocava tamé el fiscorno, tocava la trompa... en lo que era la banda de música- i digueren “pues ací no hi ha més que eixim esta setmana que ve”, i per la entrà de la casa és on les meues ties contaven “i per la entrà de la casa escomençaven a passejar tocant, per a poder saber tocar caminant perquè no sabien”. És una anècdota que sempre contaven les meues ties. I m’auelo era dolçainer, claro, donà la casualitat que ací en el poble, les persones molt adinerades d’ací, regalaren un orgue a l’església i -m’auelo és que era republicà- i què passà, pues que no hi havia ningú que sabera tocar el orgue, no hi havia banda de música, no hi havia gent que sabera... i anaren a casa de m’auelo i li digueren “mira, Leonardo, mosatros sabem que tu eres republicà, però ha passat açò i açò, els Artillers... que els senyors Artillers eren una família molt

adinerà que eren comerciants de taronja, pues han arreglat un orgue per a l'església i no tenim qui ho toque si no eres tu, però clar... tu eres republicà". I m'auelo els contestà: "la política no està renyida amb la música, no patiu que el dumenge aniré a tocar" i m'auelo anà unes quantes vegades a tocar el orgue a l'església, quan requeria la festa. I ja te dic que a partir d'ahí feu esta bandeta de música.

I va aprendre a tocar l'orgue de manera autodidacta.

Sí, sí. És que jo crec que això és una cosa... Perquè el meu fill per eixemple [risses], ho dic perquè ve a col·lació. El meu fill ha sigut un xiquet que des de menudet... i ja quan anava fent-se grandet, qualsevol instrument que agafava no és que el feia sonar, que feia pip o plim, és que te tocava una cançoneta. Recorde que anàvem a casa uns amics que tenien piano i ell tenia cinc o sis anyets i diu "puc tocar el piano?", i diuem "home, si no el maltrates" i jo els vaig dir "no, no el maltractarà, no patiu". Pues ell agarrà i jo ni ho sabia, agarrà el piano i tocà... pues no sé si va ser Ramonet o una d'ixes, que és les que escoltava normalment en casa [20 min.]. I ha tingut i té molta facilitat, qualsevol instrument que agafe, dóna igual que siga de vent, que de corda, que... és autodidàctic, saps, que això és una cosa que no... que no s'aprèn, o surt de dins o no surt, és aixina. Bueno, pues m'auelo feu esta banda de música. Mai s'ha reconegut en el poble, perquè no m'importa però sí que m'importa, estic dolguda, perquè jo sempre dic que mai serè sòcia del Musical, amb tant que m'agrada la música i vaig a tots els concerts i a tot, i els meus fills han sigut músics de la banda de música de poble, però eixa espineta me s'ha quedat a mi ahí, perquè ja quan escomençà a anar la gent del poble "Tio Leonardo, ensenye'm solfeig", i ell els dia "jo vos ensenyaré fins hasta que jo puga, després ja tindreu que anar a València a dependre". I molta gent que han sigut músics d'ací del poble pues quan ja estaven a una altura que ell no podia, dia "ara al Conservatori". I clar, a qui nomenen sempre? A ixos que anaven al Conservatori i que tingueren un director de banda, se feu ja la banda després. Sempre quan diuen "ací el primer director..." i jo és que no puc evitar-ho, estic dolgudeta en això, i dic "no, perdona, el primer director de la banda sí, però abans d'ixa banda van haver uns homes que se van dedicar en les seues hores de nit quan podien a aprendre uns instruments... i apart d'això hi havia una cançoneta referent a ixe grup de hòmens, i les meues ties i el meu pare la cantaven. Mos ho dien. Que resulta que ací, en el poble n'hi ha malnoms, el malnom de cadascú, hi havia un home que li dien Caragol, a l'atre li dien Taleca i sols me sé un trosset d'ixa cançó que jo des de menuda me la sé, si vols te la cante.

Per favor.

Pues era:

*Caragol, Caragol i Taleca,
són els baixos de la musiqueta...*

I aixina aixina anava anomenant a cadascú els instruments que tocaven i Caragol i Taleca eren dos hòmes d'ací que tocaven el baix, els baixos, en la musiqueta esta, en esta xicoteta banda. I bueno, ja m'auelo tamé... he escoltat, ja te dic que he tingut molta sort de tindre unes ties tan majors, he escoltat que sempre dien que feia concerts en el balcó de la casa abadia, feia concerts amb la dolçaina, amb este home que tocava el tabalet, que li dien el tio Elies. I de tant en tant pues eixia al balcó i feia un concert. I tamé me varen contar que, apart d'ell, ell ensenyà la dolçaina al tio Elies tamé, el tio Andrés que formava part de la bandeta esta de música tamé escomençà a tocar el tabalet, i entonces el tio Elies escomençà a tocar la dolçaina amb m'auelo i entonces m'auelo agafava un instrument de vent... Pues podia ser la trompa,

que ell tamé tocava la trompa i feien un concertet... Per això quan ara fan concerts amb la dolçaina amb altres instruments jo dic, a mi no m'estranya res, perquè m'auelo feia els concertets en el balcó de la casa abadia, el tio Elies tocava la dolçaina, el tio Andrés el tabalet i m'auelo tocava la trompa. I jo dic, no m'estranya que la dolçaina sí que és compatible amb altres instruments, perquè m'auelo fija't si fa anys, que m'auelo ara tindria pues cent-quaranta... va nàixer en el 1864. Pues tindria no sé, quaranta i pico d'anys, perquè mon pare és que era el menut de tots els fills. Els atres eren tots molt grans i mon pare se llevava molts anys amb els germans, i sí que és compatible la dolçaina, a la vista està les coses que se fan. Però que a mi no m'ha estranyat mai res del món de la dolçaina en la meua vida perquè com ho he viscut des de menuda... Después què passà?, pues m'auelo ensenyà la dolçaina i el tabalet als dos fills que tenia, al meu pare i a mon tio Leonardo, a mon pare li dien Adolfo. Els ensenyà la dolçaina i els ensenyà música, solfeig, claro, i escomençaren a tocar. I m'auelo la mala fortuna que va faltar, el primer any de guerra va faltar, però mon pare i mon tio ja tocaven des de que eren menuts tamé, no? **[25 min.]**. És una cosa... Pa mosatros el tema de la dolçaina ho hem viscut tots, tota la família, des de m'auelo. Clar, les filles, els fills, els néts... ho han viscut tots des de fa molt anys i mosatros som cinc generacions que no s'han trencat mai tocant: m'auelo, mon pare, jo i els meus fills. Són cinc generacions. Pues cinc generacions inninterrumpidament tocant la dolçaina. Què passava, m'auelo tocava en -perquè això ho contava molt m'auela i les meues ties-, que m'auela tenia un corte de tela de cavaller, perquè abans els que anaven a tocar la dolçaina no anaven amb trages regionals, diguérem, o tradicionals, anaven lo millor possible, amb trage de jaqueta si podia ser. Amb trage de jaqueta, en la foto veus que m'auelo va en trage de jaqueta i si podia ser amb el rellotge amb la seua cadeneta ahí dins. No anaven vestits com van ara normalment. Anaven... Però això sí, ben vestits. Anaven ben vestits. I m'auela tenia ixe corte sempre en casa i dia "ixa tela..." de vegades les filles "mare, d'ixa tela podríem...? -No, que això és pal pare, pa fer-li el trage perquè el que té per si... per a tocar". Pa anar a tocar sempre lo millor. Jo recorde mon pare i mon tio, pa anar a tocar la millor roba, amb trage si podia ser i si no ben arreglats sempre. I jo igual, sempre ben arreglà. Ma mare -me'n recorde- i ma tia me cosien la roba i lo més mono pa la xica pa anar a tocar. Després amb mi se'n juntà la meua germana, la segon, que... Si vols te dic la primera vegà que vaig tocar jo. Pues resulta que mon pare i mon tio tenien dos pobles pa anar a tocar, Almàssera i un atre poble, no recorde quin era ara. I els fallà un tabaleter. Perquè mon pare i mon tio igual tocaven tabal que dolçaina. Igual, tu els veies en una processó igual que un tocava la dolçaina que l'atre el tabal o l'atra... veies als dos... I resulta que al fallar-los el tabaleter pues mon pare jo recorde que estava, és que això ho recorde molt bé, molt apurat "i ara què fem, i ara a qui busquem, i ara què fem".

I en quin any seria això?

Pues jo te dic. Jo tinc 67 anys, vaig a fer el mes que ve 68, no vull dir que tinc 68 perquè no els tinc, cada cosa lo que siga, jo hasta que passa el dia no ho dic. Sóc dona. I farà pues... sixty i pico d'anys, perquè jo tenia 6 anys quan escomencí a tocar amb mon pare. I ixe dia, apart d'això ma mare sempre dia -jo he sigut la més revoltosa de les germanes-, i ma mare me dia "si volia que estigueres quieteta era: me posava una cadira de boga -mon pare era fuster-, me posava una madereta i me donava les baquetes i cara a la ràdio. Jo tot lo que tocava la ràdio pues jo ho acompanyava, al meu aire. Quatre, cinc anyets, sis anyets... I això ho recorde perfectament, que si estava quieteta era aixina. Ma mare dia "hala, vine pac ací", fica la cadireta... "tin, les baquetes". I ahí estava jo, hala, tot lo que tocava la ràdio jo estava ahí. I ixe dia que els faltava el tabaleter, jo dic "pare, jo sé tocar". I mon pare diu "tu què vas a saber tocar, si el pare no t'ha ensenyat" i dic "no, però jo sé". I em diu "a vore". I jo que me penjà el

tabalet, recorde, me penjà el tabalet, un tabalet que tenia jo, recorde, no eren com els de ara tampoc. Me penjà el tabalet i diu "hala, va, toca processó". I jo, pues toquí la processó i diu "bueno, la processó saps tocar-la, però ara quan el pare toque la dolçaina què faràs?", dic "no, toque, pare". Conque mon pare escomença a tocar i jo escomencí a acompanyar-lo. I diu, li diu a ma mare "Rosa, arregla a la xica que se'n ve a Almàssera". Perquè jo tenia un cosí germà que li dien Prometeo, que el meu cosí germà alguna vegà havia anat amb mon pare i mon tio a tocar tamé i el meu cosí se'n vingué en companyia meua a Almàssera, i de mon pare, per si jo me cansava o dia no toque més, tota la volta de la processó al costat meu. Jo recorde que anava per la cera al costat meu per si jo dia... I mon pare me dia "estàs cansà?" i jo dia "no". I jo dia "però si toque tot, si ho toque tot -tota la processó- qui cobrarà?" [30 min.]. "Si la toques tu tota la cobraràs tu, si no el teu cosí". I jo dia "no, no, jo no estic cansà". I jo vaig debutar en Almàssera. I jo li tinc un gran carinyo a ixe poble perquè va ser el primer poble que jo vaig anar a tocar. I bo, pues després tamé, abans de tocar jo el tabalet, tocà este cosí meu que te dic que li dien Prometeo, amb mon pare i amb mon tio. Tocava tamé un cosí meu que tenia tres o quatre anys més que jo, li dien Pepe. Tamé tocava, però bueno, tocaven esporàdicament, de tant en tant. Però jo a partir d'ixe dia jo ja escomencí a anar amb mon pare i amb mon tio a tocar. Apart de que és que a mi m'agradava. A mi m'agradava i mon pare diu, pues hale, va, te tindrà que ensenyar el pare a tocar altres coses. I escomencí a tocar amb mon pare. I la meua germana té casi dos anys menys que jo i "hala, pues tu tamé, a tocar", escomençarem. Però a la meua germana li passava una cosa: primer que no tenia ixa... ixe cuquet que tenia jo per tocar, "jo necessite tocar, és que a mi m'agrà tocar" i li costava molt. Apart d'això li costava. Ella era més tímida tamé, jo era més desenvolta. Però escomençarem les dos a tocar i per lo que te dic, ma mare mos feia pues les dos moníssimes, érem xicotetes, mos feia els vestidets igual pa que anàrem ben mudaes per a tocar a les processons i a tot el que fera falta. Després tamé te contaré que mosatros hem anat per tots els pobles d'esta rodalia i pobles més lluny tamé. Jo recorde d'anar amb mon pare a Bonrepòs, tota la vida. En estos pobles no hi havien més dolçainers, més que mosatros, i què passava, pues que anaves a tots els pobles. A Bonrepòs anàvem a peu, a Bonrepòs, perquè la senda estava enfront de lo que era ma casa i per allí anàvem a peu. De vegades en la bicicleta, però la majoria de vegades a peu, perquè la senda te duia recte a on estava l'església de Bonrepòs. Tamé ha sigut un poble que per a mi li tinc tamé molta cosa, perquè va ser u dels pobles que jo he anat molt a tocar des de menuda. I mos quedàvem pa tot el dia, allí teníem família mosatros tamé i mos quedàvem pa tot el dia a tocar i tots els dies a tocar a Bonrepòs. A la Venta de l'Emperador recode de quedar-me a dormir i tot, perquè anaves a tots els dies de festes. I me quedava a dormir en una casa... repartien als músics, i als dolçainers mos repartien per les cases. I jo me quedava en una casa que hi havia una xiqueta com jo i, bueno, encara tenim amiatat, dóna't compte si fa anys, encara tinc relació amb ixa xiqueta que és una dona com jo. I ha sigut per a mi... la vida de tocar la dolçaina... me la ompli tant. Anàvem a Xeraco a tocar, a festes, mos quedàvem els quatre o cinc dies de festes allí. Recorde que jo me quedava, la meua germana i jo mos quedàvem en casa del secretari de l'Ajuntament. Que de vegades dic, tinc que anar un dia a Xeraco a preguntar a vore... que de fet aní un dia, però clar, aní un dia que eren els anys cinquanta i pico, cinquanta i algo, cinquanta-huit, i ningú va saber dir-me qui era entonces secretari de l'Ajuntament. Però bueno, més que res per... no sé, per vore ixes persones, perquè jo és que m'agrada molt investigar, indagar i retraure coses d'abans, de temps antic. I ja te dic que hem recorregut tants pobles... perquè la meua germana prompte prompte s'ho deixà, perquè no, perquè ho passava mal, ho passava verdaderament mal tocant. Después la tercera germana meua en la vida li pogueren fer agarrar unes baquetes. Aquella se va negar des de menuda i que no i que no. I después mon pare i ma mare varen tindre un xiquet que me

lleve díhuit anys amb ell i el meu germà tocà, però tocà fins al tretze anys o per ahí, ja no volgué seguir més. I jo vaig continuar sempre, anant amb mon pare i amb mon tio a tocar. I quan me vaig posar a festejar amb el meu marit, amb Pepe Palau, pues li vaig dir “mira, vaig a dir-te una cosa, no me dones mai a escollir entre el tabalet i tu, perquè escolliré el tabalet”, i me va dir “pues bo saber-ho” [35 min.]. I quan ja mos vàrem casar li digué a mon pare, “escomence a ensenyar-me solfeig i a dependre la dolçaina perquè la seua filla me va deixar clar quan la vaig conèixer que escolliria el tabalet i pense que si ella va sempre amb el tabal”... Perquè jo al meu marit li dia, festejant i tot, jo me’n vaig a tocar amb mon pare i amb mon tio, o en mon pare, si vols véns i si no no et preocupes, no passa res, t’esperes i ja mos vegem a la nit. I Pepe pues això feia, la majoria de vegades venia i si no tenia ganes pues nada, no venia. Però clar, què passà, “si no puedes con tu enemigo únete a él”. Això el meu home va ser molt intel·ligent, va dir “esta va a continuar, esta no va a parar, esta de per vida”, per ixa frase que li vaig dir ell va saber que anava a ser aixina. I ell li va prendre tant de carinyo a la dolçaina com jo li tenia al tabal. I va aprendre. Després mon pare ja se feu gran i ja estava delicat i tal i li va dir “Pepe, pense que deuries d’anar a dependre més solfeig” i anava a un senyor que hi havia ací que li dien el tio Manolo ‘el Caragol’, que era fill d’este Caragol de la bandeta, la xarangueta que feu m’auelo, i este senyor havia sigut un gran saxofoniste. Anava amb [Iturralde](#), amb este saxofonista tan bo que li dien Iturralde, que encara viu, perquè ell me contava la història tamé, i este home li ensenyà solfeig a Pepe, anava a sa casa tots els dies i ja després, mon pare ja era molt major i estava molt delicat i li va dir, “per què no vas a...”, perquè [Joan] Blasco al meu bateig ja vingué a tocar, jo a Blasco el conec de tota la vida perquè mon pare ja el coneixia entonces. I lo que te dia, tornant cap arrere va haver una època en l’any cinquanta... pues cinquanta fins al setanta casi que els dolçainers anaren extingint-se. I jo recorde que en València érem un grup solament, en lo que era València-rodalies, tamé perdona que et faça ací un tall:

M’auelo tocava amb el dolçainer de Tales, anava sempre... sempre ho contaven les meues ties “mon pare anava amb el dolçainer de Tales a tocar” i amb uno, elles dien “i u que li dien [Josep] Sanfeliu de València”, les meues ties ho contaven aixina. “Mon pare anava amb el dolçainer de Tales i amb u que li dien Sanfeliu de València”. Després ja he sabut qui eren.

En algun moment criticaren a... sentires que te criticaven per ser xicona i tocar el tabal?

No.

O a ton pare li digueren...

No, no.

... alguna cosa.

No, no, mai. Mai he sentit ixa... no, no, no. Discriminació mai. De fet te dic que quan anava amb Blasco, amb tota esta gent que t’he comentat que anava a València que era menuda, pues era molt graciós. N’hi ha una anècdota, si vols te la conte perquè és com és. Pues resulta que Blasco va ser sempre molt... era molt ben paregut, era una persona molt ben pareguda, tocava molt bé i era el fan, diguérem... tenia moltes fans, i ell de tant de tant mos se perdia, anava a parlar amb una, anava a parlar amb l’atra, tot això. I jo, me feien anar mon pare i els demés me dien “vés, vés i dis-li a... -li dien Juanito, mai li dien Blasco- dis-li a Juanito ‘pare, estem esperant-lo la mare i jo’”. Tu conta. Així que jo anava i li dia “pare!” i ell enseguida s’enfadava i dia “sou uns cabrons, sou uns cabrons, sempre...” I quan li veien parlar amb una xicona enseguida li dien “vés, dis-li, ‘pare, que estem esperant-lo la mare i jo’” [risses]. I jo pues anava

i li-ho dia, i Blasco ja vingué a tocar al meu bateig, i a les comunions i tot açò, perquè la meua família se caracteritza perquè tots els actes, i quan dic tots... els fem amb tabal i dolçaina: les comunions, els batejos... encara en l'actualitat els fills de les meues germanes quan han tingut xiquets, quan s'han casat... el tabal i la dolçaina sempre per davant. Per anar a l'església els nòvios amb tabal i dolçaina [40 min.], els batejos amb tabal i dolçaina. Fins hasta la mort la fem amb tabal i dolçaina, perquè quan faltà el meu marit, Pepe, pues... no, mentira, quan faltà mon pare primer. Faltà mon pare i estiguent de cos present me diu el meu marit, diu "ton pare sempre me dia, Pepe, quan jo falte el soterrar el vull amb tabal i dolçaina". I diu "i jo he cridat i segurament vindrà gent". I jo... mon pare va faltar en casa i l'anècdota és que jo anava allí al taüt i li dia "pare, ja vorà vosté esta vesprà quan ixca de casa" i ma mare me dia, "però, xica, que estàs diguent?", que jo li dia "són coses del pare i meues, són coses del pare i meues". I de fet, clar, no ho sabia ningú, no ho vàrem dir a ningú, Pepe i jo, i quan va eixir el taüt de casa pues la sorpresa va ser que hi haurien pues quaranta dolçainers o més tocant i el portaren des de casa fins a l'església. I després el meu home, Pepe, igual. Quan va faltar pues jo recorde que quan arribem a la plaça me diuen "què toquem?" i els vaig dir "lo que vullgau" i es passaren tot el rato pues tocant, els dolçainers que varen vindre que des d'ací els ho agràisc a tots, que ells ja ho saben que els estime a tots, que són molts anys que conec a molts, de molts anys. I la dolçaina la meua família ha segut sempre per a tot, per a alegries, per a penes, per a tot ha estat present. I jo ara quan he estat malalta als meus fills els ho vaig dir, que "si me passa algo ja ho sabeu, no?", digueren "sí, mare, ja ho sabem". Dic "a l'església no me porteu, vull que me despediu a la porta de la casa del poble, de l'Ajuntament", jo visc ací en la plaça, "jo vull que em despediu a la porta de la plaça del poble i com vosatros sabeu". Me digueren "tranquil·la, mare, morir-te no te vas a morir, però tranquil·la que ho saps que sí". I jo els dia "i m'incinereu, i m'incinereu amb el tabal, però no el tabal que toque, sinó me compreu u dels xinós i l'atre pals xiquets, pal vostres fills, perquè no anem a cremar el tabal", i me digueren "tu no te preocupes que ho farem tot lo que mos dius". Afortunadament estic ací, estic molt bé, he tornat a tocar. Jo amb la químio me n'he anat a tocar amb el mocador posat, perquè me pose bona. I una xicoteta anècdota que és una cosa molt personal, però te la tinc que dir: la vesprà d'operar-me, la primera operació, pues ací era la festa... ací fan una festa el primer dia de Pasqua, el Encontre, de quan ressuscita el Nostre Senyor, que se troba amb la Mare de Déu i fan una festa molt gran ací al mig de la plaça a on diuen versos els xiquets i se fa una processó i el meu fill me diu "mare, demà no toques tu, que toque la xica" -la meua filla-, i jo dic "no, no, la mare demà toca". "Mare, és que te'n vas a operar-te". I recorde que arribant a... acabant la processó el meu pensament va dir "si me passa algo, què sort, me muic i lo últim que he fet ha sigut lo que m'ha agradat a mi sempre, tocar el tabalet" i els ho vaig dir als meus fills, dic "mireu el últim pensament de la mare quin ha segut", perquè si m'haguera passat algo, què sort, no? L'últim que he fet en esta vida tocar el tabalet, lo que he fet des de que vaig nàixer casi. I per això te dic que té molta influència la dolçaina en la família. Sobretot, clar, ací en la meua família. En la meua família vull dir els meus fills i el meu home. Però que jo no he tingut mai ixé... lo que estàs comentant, que la gent diu "veges tu la xiqueta...". No, no ho he sentit mai això en els demés, en la gent... Tampoc m'haguera importat, eh, però per a res, però per a res. Perquè jo he anat inclús embarassà tocant el tabal a les provessons i a mi no m'ha importat lo que hagen dit els demés. Jo faig lo que m'agrada, i punt. I me dóna lo mateix, que diguen lo que vulguen i que el parle que torne a començar. Sóc d'ixa forma de pensar, no? I després que faltà el meu marit s'ajuntà en mosatros [45 min.] -ja fa molts anys- un xic d'ací del poble que és músic, toca el clarinet en la banda, i vingué un dia ací a casa i digué "Pepe, jo podria vindre a dependre la dolçaina en companyia teua?", i Pepe fa "clar, home, no faltava més". Com que este xic escomençà a tocar amb mosatros, els meus fills tenien encara

entonces huit o deu anys, eren menuts; Dídac encara no tocava la dolçaina, tocava el tabalet i la meua filla tamé, i escomençà. I este xic continua, de fet hui en dia és u dels mestres de l'escola que tenim ací en el poble que són huitanta alumnes enguany. N'han sigut més atres anys, porta cinc anys funcionant. I de fet és u dels professors d'ací de dolçaina, i és molt curiós perquè la música unix molt a les persones, moltíssim, jo he conegut a molta gent a través de mon pare, després en companyia de Pep i, bueno, ha sigut una maravilla conèixer a tanta gent amb este tema. I este xicon quan faltà el meu home ve un dia que jo estava treballant i ve al treball i me diu -als huit dies de faltar el meu marit-, diu "jo sense Pepe ja no toque més la dolçaina" i li vaig dir "mira, jo vaig a dir-te una cosa, Pepe, des d'a on estiga m'està diguent que jo continue i, de fet, encara que no m'ho diguera Pepe jo vaig a continuar amb el tabal, aixina és que pensa-t'ho bé que si tu no véns a tocar la dolçaina un atre n'hi haurà, perquè jo no vaig a deixar i de fet tu tampoc t'ho tens que deixar". I anàvem els dos junts a tocar, després de faltar el meu marit hem anat els dos junts, quan no he anat amb el meu fill he anat amb ell sempre. I ja te dic, i he anat assoles amb ell i he pujat amb el cotxe amb ell i me n'he anat amb ell i mai he pensat que algú poguera criticar-me, perquè és una cosa que a mi això no m'ha importat mai, lo que diguen, què diran, pues no. No m'ha importat mai el què diran, en ningun aspecte. Però en ixe menos encara, jo anava amb el meu tabalet, me'l penjava i "espera'm ahí, Rafa, baix". M'esperava, se n'anàvem, tornàvem, estava ahí tota la gent en els bars, però que a mi què. A mi això no m'ha importat mai. Jo anava a fer una cosa molt digna per a mi i punt, i res més.

La part econòmica. Vos pagaven o el teu pare te donava diners per tocar?

No, mon pare no me donà mai diners i jo no en demaní tampoc.

No els reclamaves.

No, no, què va. Sí, clar, pagar sí que pagaven, i tant, i tant que sí. Nosaltres anàvem i normalment sempre anaves tots els dies de festes a tocar a un poble. No anaves un dia, anaves tots els dies. De fet recorde que fa... mon pare ja havia faltat i Bonrepòs és un poble que hem anat sempre a tocar, des de que jo era menuda sempre, i fa uns anys, mon pare ja havia faltat, i ve un dia unes dones de Bonrepòs "que som de Bonrepòs" i jo dic ai, si, Fulana, Sotana, bueno, coneixes a molta gent en els pobles. I diu: "que mosatros fa vint-i-cinc anys que férem la festa, una festa del poble, i sempre heu vingut els de Foios i mosatros volem que vingau vosatros". I de fet mosatros en això hem segut i som molt legals, molt. El meu fill i jo ho comentem i jo dic, se passem, però som aixina. I entonces estava jo a [La Brama](#), i Pepe i jo els vàrem dir, sí, mosatros sí hem anat tota la vida a tocar, jo dic, mon pare i jo sempre, però ara teniu ahí un grup en el poble i estaria molt lleig que mosatros anàrem a tocar. I digueren "no, no, que mosatros volem escoltar les tocatges que tocàveu vosatros perquè mosatros quan sentim la dolçaina...", perquè abans era molt curiós, escoltaven la dolçaina i la gent enseguida eixia a la porta del carrer o al balcó o a la finestra a escoltar la diana o el passa-carrer, perquè abans havia molta costum de fer un passa-carrer abans de la processó. Feies un passa-carrer la vesprà, per la nit, feies la diana per el matí i després la costum que hi havia era fer un passa-carrer abans de la processó, havia molta costum. I entonces com estes dones se posaren fortes jo vaig dir "a vore, un momentet, quants actes teniu pa la dolçaina?", diu "mosatros volem que feu el acte d'abans de la processó, ixe volem, i la processó" [50 min.]. Entonces diguérem "pues mira, anem a fer una cosa, mosatros fem el acte d'abans de la processó i la processó que la faça La Brama", "però mosatros... -Que no". Que mosatros som aixina i que quan sabem en l'actualitat que hi ha un grup de qualsevol poble que va ja dos anys a tocar a ixe poble mosatros no interferim. Que jo podria anar i dir "mira, que som els de Foios, us oferim açò",

però jo vaig als pobles -perquè sempre he sigut la relacions públiques en el tema este, no?- i vaig als pobles que sé que no n'hi ha grup. És una cosa que la porte de sempre ahí, que no mos ha agradat mai, i sin embargo la gent no té mirament en ixes coses ni res, i és la oferta i la demanda i si tu en cobres deu jo vaig i te'n cobre cinc i tu te fots i no vas. És que mosatros no hem entrat mai ahí, m'entens? No hem entrat mai. Haguérem pogut entrar perfectament com tots, però no, jo no he volgut entrar mai en ixé tema.

Però ni ton pare ni el teu marit vivien de la dolçaina, no eren músics professionals?

No, no.

Ton pare era...

Mon pare era fuster.

... fuster i la dolçaina era un complet o a la música o tal.

Això, era un complement que venia molt bé i més en aquella època quan totes érem menudetes que havien pues privacions en les cases. Pues això era un plus per a mon pare, clar, pobret, que anara a tocar i ixos dinerets pues... que ahí n'hi ha tamé una atra història, però bueno, una història personal que era aixina. Jo és que tinc una vida molt rica en tots els aspectes, entonces tinc molta sort, tinc molta sort en esta vida, de tindre una vida tan rica respecte a coses negatives i coses tan positives com esta. Però sí, venia molt bé ixos dinerets que se guanyaven, eren dinerets extres. Això era una maravella. Ara és un atra història. A més n'hi haven molt poquets i clar, al haver-ne tan poquets pues sempre tenies... sempre hi havia faena per anar a tocar, sempre, perquè en estos pobles de l'Horta tu ja saps que escomencen... que si comunions, que si este mes ací, que l'atre mes allà... i a València tamé anàvem, Blasco mos buscava abans de fer ell l'escola. Ja te dic, abans de fer ell la escola i després tamé anàrem un poc a l'escola de Blasco, quan ell obrigué la escola el meu marit i jo i els xiquets, els meus fills, anàrem una temporà a l'escola de Blasco, per a que el meu marit poguera fer-se més a tot, perquè clar, el meu pare havia faltat i pa no anar ell assoles pues anàrem tots, on va la corda va el poal, com sempre hem fet. Perquè els meus fills ja te dic que el primer joguet que han tingut han sigut unes baquetes i en la tauleta de davant del sofà ja eren menuts i diem "hala, vinga, anem a tocar amb la mare, anem a tocar...", no diem Ramonet, mon pare dia "Marianet si vas a l'hort", anem a tocar Marianet. I ells... jo cantava, jo les baquetes... primer eren colps al compàs: Marianet i tots "plam, plam, plam"; i aixina poc a poc pues anaren deprenint, com casi vaig dependre jo, a força de vore-ho en casa i vore'm tocar a mi i a son pare, pues ells tamé escomençaren. Els ha agrat molt. Al meu fill més que a la meua filla, i la meua filla ha tocat sempre molt a gust, toca molt bé, perquè ella tocava percussió en la banda de música, el meu fill tamé, escomençà als sis anys estaven en el solfeig. Escomençaren als sis anys solfeig i enseguida instrument, anaven a la Música i ells eren percussionistes els dos. Encara que la banda de música tinc que dir que la percussió és lo últim de la banda i per a mi és tan important. Jo quan vaig a vore un concert dic... mai en la vida es diuen els percussionistes que saluden, és un detall. Jo dic, mai els diuen als percussionistes que saluden. No saben que són els que porten tot, la banda, la percussió és la que... per lo menos és lo que jo pense, jo no tinc... no tinc estudis musicals, jo no en tinc cap, jo és de lo que he escoltat sempre en casa, jo solfeig recorde que els meus fills eren menuts que anaven a solfeig al Musical i vaig dir, vaig a dependre música, solfa, però ací teníem un director molt mascliste i me va dir "tu, solfa?" [55 min.], clar, no havia anat mai ninguna dona, "tu, solfa?, no penses que vas a entrar en la banda de música que no entraràs, dones en la banda no n'hi han". Li vaig dir "i a tu qui t'ha dit que jo vull entrar en la banda, jo és el plaer..."

Això en quin any?

Pues això va ser en el... a vore, setanta... dos. Pues en els huitanta o una cosa aixina. En els huitanta, huitanta-u. Sí. I me va dir que... i li vaig dir "bueno, jo vindré a classe, tu ensenya'm", però clar, no saps... aguantí sis mesos, no saps lo difícil que m'ho feu i al final li vaig dir "la pesseta pa tu, tin, m'has acobardat, però açò no t'ho vaig a perdonar mai, no t'ho perdonaré mai, per culpa teua no saber jo solfeig". Però bueno, pense que tampoc m'ha fet molta falta, a lo millor pa tocar la dolçaina sí que m'haguera fet falta, però com jo sempre la meua meta ha sigut el tabalet, no sé perquè, perquè tamé haguera pogut la dolçaina... dependre, però ja la tocava mon pare i mon tio, després Pepe, el meu marit se posà a tocar-la... claro, la meua missió, estava destinà al tabal, jo estava destinà al tabalet.

I Pepe, el teu marit, a què se va dedicar?

Ell treballava en Telefònica. Ell era operador tècnic de Telefònica, i després clar pues tenia... treballava fins a les dos i mitja, tenia mig dia lliure i una de les coses, de les aficions que ell tenia era la dolçaina, el camp, perquè el meu marit tenia una casa de llauro i cuidava els camps, no tenia pare, i cuidava els camps tamé ixe mig dia, i la dolçaina. Después se dedicà, quan se prejubilà als cinquanta-quatre anys a la ceràmica tamé, que feu moltes exposicions. Jo li montava les exposicions en els ajuntaments i cases de cultura i molt bé. I per ahí tamé va ser la dolçaina un... li tenia, ja te dic, li tenia tant de carinyo com jo li tenia al tabal. Va ser una sort, no?, el trobar una persona aixina. Jo mai el vaig obligar, mai. Va sorgir d'ell el "vull dependre a tocar la dolçaina" i ja et vaig dir que vam anar una temporà amb Blasco. I bueno, una temporaeta.

Com anà la experiència amb Blasco?

[Risses].

Perquè Blasco tenia el seu caràcter.

Jo, si me permets, i això si vols que no isca, però en confiança perquè estic parlant-te des de dins, Blasco jo sempre he dit, com a dolçainer xapó, com a persona... I corramos un tupido velo.

Però pel tema dels diners?

Perquè són tantes coses...

Perquè se li ha criticat molt a Blasco el tema dels diners.

Una els diners.

Que era molt agarrat i...

Ui, sí, sí, amb els diners era... mos explotava a tots. Sí, sí, ell explotava a tot el món. Ell té un gran xalet en Torrent i té moltes... i és que era normal, jo sempre he dit que era normal, és que ell explotava a tota la gent. I mosatros no se'm deixat mai manipular per ningú. Per ningú. Jo he estat molts anys cantant, fent cantaes, i jo no he anat mai a ninguna escola, ja t'ho he dit, jo he sigut la empresària, la que ha arreglat les cantaes, a fet açò, li he pagat a la gent molt bé, perquè he considerat que tens que tindre a la gent contenta que va en tu, que busques, tant de corda, tant com les veus, de versaors, els he pagat molt bé a tots, perquè ho he considerat que té que ser aixina i ja te dic, jo he passat molts anys cantant i després entràrem en el [Grup de danses de Moncà](#) tamé... Una anècdota, que vàrem passar per Moncà i veníem de fer un

contrat de una cantà i de les festes en este poble... en Rocafort. I al passar per Moncada vàrem escoltar música de corda i això i, bueno, hem sigut uns seguidos de [Alimara](#), des de que mamprenquí Alimara, i allí mirant com assajaven... “passeu, passeu”, entràrem a vore com assajaven allí en el pati i clar, jo totes les cançons que cantava el cantaor jo per darrere anava seguint-les perquè me les sabia totes d’Alimara [60 min.], i me varen escoltar una senyora que havia allí me diu “ai, que tu saps cantar?”, jo dic “no, no, jo no sé cantar, jo lo que me sé són moltes cançons”. I no tenien cantaora i vàrem entrar en el grup de danses, jo a cantar, Pepe en la dolçaina i els meus fills que no sé si estaven xicotets per ahí, els meus fills, a tocar tamé, a tocar el tabalet. Jo cantava, Pepe tocava la dolçaina i els xiquets el tabalet. Després quan els xiquets tenien catorze anys o per ahí volgueren deixar-se el grup de danses, vàrem viatjar molt a través de mig món, i ells volgueren deixar-s’ho, i entonces què feia, jo cantava amb el tabalet penjat, tocava i cantava, tot a la vegà, perquè algú tenia que dur el tabalet, pues el tocava jo. Pepe tocava la dolçaina i cantava, depenent de la cançó me llevava el tabalet per a cantar i me’l tornava a penjar. Jo sempre amb el cinturó ahí posat, me’l posava la cintura, jo normalment sempre portava la cintura, i me’l penjava davant, tocava, me’l despenjava pa cantar... I ja està. I hem anat molts anys amb el grup de danses, vint-i-tres anys. I fèiem cantaes i processons i passa-carrers i dianes i els festival ixes que vàrem fer ací en el any 85 o per ahí pues convidàrem a molta gent de tot arreu. Hi havia gent de Pamplona, de Segovia, de Madrid, d’ací per supost, de València, d’Alacant... i va ser molt curiós perquè fletàrem un autobús per als castellans, de Palència tamé vingué gent, i anaven arplegant-se tots i vingueren en autobús fins a Foios. I bueno, tinc grans amics. Jo en la dolçaina tinc grans amics, amics de veritat. Perquè el món de la dolçaina... ara en l’actualitat no ho sé, però jo he fet molts amics, hem fet molts amics i s’han quedat ahí, s’han quedat ahí. I encara ho recorden quan anem a Segovia o quan s’ajuntem que anem tamé... a Sigüenza anem tots els anys tamé a tocar... perquè és curiós perquè en Sigüenza, el dolçainer que havia en Sigüenza, José Maria li dien, [Canfrán](#), pues treballava en Telefónica, i en Telefónica el meu marit quan feia guàrdies, tenia guàrdies, pues se’n portava la dolçaina i assajava, estava ell assoles en la Central, perquè estava en Central el meu marit. I “oye, que aquí hay un dolzainero también”, perquè el sentien tocar a vegades i feu relació amb este Canfrán; després amb els germans Zamarrón de Segovia li passà lo mateix, que tamé [Pablo Zamarrón](#) treballava en Telefónica i se conegueren a través de la dolçaina per telèfon perquè Pepe el sentien i els companys dien “Zamarrón, que aquí hay uno que toca la dolzaina en València, Palau”. I férem molt bona relació, hem anat moltes vegades a Segovia a tocar. Estava encara [Agapito Marazuela](#) un gran... un home ja molt gran. Jo quan el vaig conèixer tenia noranta i pico d’anys, ja molt major, i mos varen convidar Pablo i Poli a anar a tocar allí a Segovia en companyia d’Agapito. Va ser un plaer, clar, conèixer a ixa gent tan gran i això. I hem conegut a moltíssima gent, a moltíssima gent. I vàrem estar en Burgos tamé, vàrem anar dolçainers de tota Castella i hi havien, mira, uns auelets, més majors o bueno majors ja, tindrien vora huitanta anys que eren matrimoni i no tenien fills i ella tocava el tabalet i ell la dolçaina. Els tinc en una foto ahí. I bueno, jo li dia al meu marit Pepe, jo li dia “mosatros acabarem com estos, eh, tindrem huitanta i encara anirem tocant juntets. Després aquelles persones me digueren que estaven en una residència i han faltat en Conca. Ja te dic que hem tingut una vida molt rica respecte a la dolçaina.

I hi ha gravacions de ton pare o del teu marit?

No, no, de gravacions no tinc res.

CDs o us gravaren en el carrer o...?

No, no, no tinc res. Mos gravaria algú a lo millor, però no tinc res.

Quina llàstima no poder sentir-lo.

Sí, no tinc res. Encara que ma mare quan escolta al meu fill diu “és igual que ton pare”, perquè mon pare era tamé molt... no sé com dir-te, era aixina com el meu fill, de improvisar... [65 min.] jo he anat a tocar amb el meu fill i quan ha acabat li he dit “escolta, esta peça jo no la coneixia” i diu “no, mare, és que me l’acabe de traure ara”. Tocant tocant han anat improvisant i han anat fent coses. I mon pare era aixina tamé, i ma mare sempre diu que la sonoritat que té el meu fill és la que tenia mon pare, això ho ha dit sempre ma mare. Quan sent al xic la sonoritat ixa li sembla molt al pare. “Li sembla molt a ton pare”, això m’ho ha dit ma mare. I ja te dic que açò... i continua, açò no s’acaba perquè després que els meus fills escomençaren a tocar pues toquen els meus néts tamé, clar. Els meus néts... enguany escomençà el major que té tretze anys amb la dolçaina, el tabalet el toquen des de que els varen parir [risses], perquè la seua iaia s’ha ocupat de que depregueren, igual que els meus fills tamé, en això han col·laborat tamé els meus fills, de que els xiquets depregueren a tocar el tabalet i ara pues ells ja estan... el del meu fill enguany ha escomençat dolçaina, el meu Dídac. El atre té huit anys, és més menut, però toca el tabalet i van ja a escola, la escola d’ací del poble, perquè quan faltà el meu marit -el meu marit fa huit anys que faltà- i quan va faltar pues este xicon que venia sempre a tocar amb mosatros, Rafa Ros, que tamé compona i compona molt bé, lo que passa és que ha segut sempre molt tímid. Jo li dic “Rafa, tens que tindre més espenta. Però home, amb estes composicions que fas... véis i presenta-ho, t’ho poden... fes el favor”, però no, té menos espenta en ixe aspecte. Pues enguany escomencen els xiquets, els meus néts, a tocar la dolçaina, toquen el tabal molt bé, superbé, i bueno, i la música la porten dins, perquè de tant en tant mos fan algun concert, ja no de dolçaina assoles, sinó del trombó de vares que toquen, toquen la guitarra electrònica el atre, l’atre toca el trombó, l’atre toca bateria. Bueno, mos fan uns concerts que no veges quan mos ajuntem la família.

Què bé. La festa dels setanta anys?

Sí, que jo després de faltar el meu marit, el meu marit farà huit anys que ha faltat, ara a Nadal, i jo he refet la meua vida amb una persona estupenda, estupenda. Me va conèixer presentant, en la presentació del dia de la dolçaina que fem ací, en la entrà de curs i tal, i clar, pues ell ve de Callosa i ell recorda que de menut anava... és de la capital, però recorda que anava a les festes del poble de sa mare a Callosa i el primer dia que va escoltar la dolçaina ací al poble - se’n vingué a viure ací a Foios- i va tindre una grata sorpresa perquè tocàrem Cucanyes de Callosa. Ell se veu que això... jo dic “a tu t’enganxà quan tocàrem Cucanyes, no t’enganxí jo, t’enganxà la dolçaina”. I de fet està molt involucrat, li agrada moltíssim i és una nota curiosa que quan vaig a tocar me diu “vols que te duga el tabal?”, jo dic “no, no, el tabal és meu i el duc jo” [risses]. No he deixat mai que ningú, ni el meu marit ni ara el meu company, que m’agarre el tabal per anar jo més lliure o... pues no, el tabal el porte jo, el tabal forma part de mi i el porte jo. I l’atre dia va ser el seu aniversari i els meus néts varen dir “un secret, iaia, anem a fer-li un concert a Blai, anem a dedicar-li un concert”, perquè el menut compona. Té huit anys, sí, i ell se trau cançons del cap, música i tot, no sap escriure solfeig, però ell se la inventa, se la fa, ell s’ho diu als atres i els atres pues l’acoplen a la música. Dic, mira per a on va ser el mateix dia que va faltar el nostre volgut [Vicent Pastor](#) i el meu fill me crida a la vesprà, diu “mare, que ha faltat Vicent i no anem a fer el sopar que volíem i tal”. I val, però resulta que ixe dia els [Tres Fan Ball](#) [grup de música tradicional fundat per Vicent Pastor, entre altres] tenia, que estava de cos present Vicent Pastor, Tres Fan Ball tenien una actuació en Penàguila i me cride el meu fill diu “mare, fem el dinar, fem dinar”. Jo dic “ui. -Sí, sí, fem dinar” [70 min.]. I

ell pel matí, Tres Fan Ball, se n'anaren a despedir-se de Vicent, perquè Vicent jo crec que estava dient-los "no sigueu covards, teniu que anar a fer el bolo que teniu esta nit en Penàguila". Se despediren d'ell, dinàrem en casa i la sorpresa va ser quan els meus néts... tots els bàrtuls pa fer el concert al meu company, pues el Dídac, el fill del meu fill, li diuen Dídac tamé com son pare, diu "bueno, esta actuació la anem a dedicar a Blai que és el seu aniversari i la dediquem a Vicent Pastor". Vicent estava de cos present entonces i bueno, pues va ser molt emotiu el concert que mos van fer, i ells tocaren pues... ells toquen de [Bajoqueta Rock](#), pues són xiquets encara i mos feren un concert de lo més complet, que jo pense que la dolçaina i la música en la família de moment continua i espere que ells quan se facen grans no sé què pot passar perquè jo ja no estaré ací, igual ja no estic ací, però pense que açò... si s'ensenya amb carinyo i s'ensenya diguent-los que amb lo poquet que tu fas pots fer feliços als demás... això és molt gran perquè jo de vegades ho he pensat i és que amb lo poquet que jo sé fer, perquè jo no sóc una gran tabaleta, però amb lo poquet que jo sé fer, que he fet tota la vida, he fet feliços a molta gent, igual que a l'hora de cantar, de tocar el tabalet, i si tu això els ho ensenyes als teus fills i als teus néts, pense que és una cosa que això sempre se transmet, i pot anar molt bé per a la vida tamé, perquè per a mi això són valors. Són valors que això no va en els llibres. Jo pense que els valors te'ls tenen que transmetre els teus, els teus que tens al costat. I jo me sent en l'obligació de iaia de transmetre ixos valors als meus néts, com els he transmet als meus fills. I bueno, ja te dic que jo sóc feliç tocant el instrument que he tocar sempre, el tabalet. Recorde que vàrem anar un any a Segovia... no, a Burgos, a Burgos, a un festival que feren en Burgos, i preparàrem, havien acabat d'estrenar [Xavier el Coixo](#), havien acabat d'estrenar, pues se portàrem uns timbals i tots, jo toqué els timbals per a Xavier el Coixo, i bueno... un atre tocava els plats, el meu fill i Pepe tocaren la dolçaina, vingueren dos amics nostres tamé, que estan relacionats amb el món este, i tamé l'atre tocava el bombo. I bueno, mos isqué un Xavier el Coixo de cine, amb cinc persones a l'escenari. Tocàrem tots els instruments que toca tocar en Xavier el Coixo. I bo, pues anem encara... jo encara vaig a tocar a Sigüenza, que tenim estos amics que te contava, i el dia de Sant Vicent de 22 de desembre fan la festa allí i enguany, el meu company no ha anat mai perquè està molt introduït de... este món meu, sense obligar-lo, perquè obligació ninguna, perquè a mi a vegades me diuen "xica, què raro que a Blai no li ensenyes a tocar el tabal" i dic "ei, un moment, no, no, això és optatiu, cadascú té que fer lo que vulga". Mai en la vida. Tant com no obliguí mai a Pepe, al meu marit, mai l'obliguí que deprenquera la dolçaina, jo no sóc qui per a obligar a ningú a que... Ara sí, ell ve a tot, ell ve a tot. Jo vaig a tocar, ell tamé se'n ve darrere i, bueno, molt contenta de que haja acceptat tot açò, quan he anat a cantar igual. Ell està molt content de que jo faça estes activitats com jo estic contenta de que ell faça les de ell i ja està, lo millor és pues això, respectar-se i que cadascú faça lo que li òmpliga en esta vida. Pense que és lo millor.

I anècdotes te'n podria contar barbaritats. Mira, vaig a contar-te'n una. Esta és molt curiosa. Resulta que fa uns anys, vivia el meu marit encara, farà pues vint anys, sí. Vint anys no, més. Vint anys o més. Un dia me criden, jo tinc uns amics a Paterna que són d'un poble de Conca i me diuen "Rosa, que nos han pedido unos piteros", no, unos dulzaineros me digueren ells, "que necesitan per a ir a tocar y tal y les he dado tu teléfono" **[75 min.]**, i dic pues bueno, pues vale. I jo un dia estic per casa un dissabte per la vesprà, és que ho recorde, i una veu a l'atra banda del telèfon me dia "¿oiga? ¿oiga? ¿Ahí es la casa el pitero?", i jo... què? "¿Que si ahí es la casa del pitero?" I jo dic "ay, perdone, ¿cómo...? -¿Que si ahí tocan ustedes la dolzaina, la pita? -Sí, señor, aquí es la casa del pitero, usted dirá" -era una dona- "pues mire, que le llamo de Casasimarro que son las fiestas y no tenemos piteros, aquí en Cuenca no hay piteros", s'havien extinguit, però fa vint anys, o més, una miqueta més, "y nos han dicho que ustedes

tocan la pita ahí. -Sí. -Pues mire, ¿para tal día ustedes podrían venir para las fiestas?” -eren tres dies de festes- bueno, “sí, señora, tal”. Quedem, mira per a on, i diu “es que aquí lo que tenemos es uno que toca... un redoblante, aquí tenemos un redoblante, sólo queremos la pita. -Sí, pues no se preocupen, irá la pita sola”. I resulta que el meu marit va surgir un tema en Telefònica que no podia deixar-se el treball i el meu fill, el meu Dídac, tenia pues setze anys tenia, setze anys, portava el monyo d'ixos que s'estilava tot estuferat i una coleta ahí darrere, bueno, i vaig i li dic “Dídac, te toca anar-te'n a Casasimarro perquè el redoblant ja el tenen i diu. -Ah, pues bé, mare”. El pugem en l'autobús i hale, cap a Casasimarro. Però la gràcia va ser que quan arribaren a Casasimarro tots els que estaven esperant al pitero, pues no el trobaven, claro. Ells buscarien a una persona gran, major. I en això el Dídac diu “oiga, ¿ustedes están esperando al pitero?” diu “sí, ¡pero no ha venío!” i diu “no, es que el pitero soy yo”. I clar, aquells se feren a quadros, u amb una cua ahí darrere... i res pues escomençà a tocar i per la nit mos crida i “com està això?” i diu “mare, açò és pa vore-ho, açò és pa vore-ho”, diu “si tu veres ‘el redoblante’ que diuen ells, el que toca la caixa... jo crec que l'ha tocat quan anà a la mili en una llauna de sardines o algo, perquè és pa morir-se vore-lo”. I era un cap de setmana i diguérem, pues ara voràs, agafàrem la furgoneta i se n'anem el meu marit, la meua filla, jo, la meua germana esta que havingut, el home... bueno, anàrem tots amb bombo, amb plats, amb dolçaina, amb tabal... tots pac allà. I quan arribem pregunte a uns homes majors que estaven sentats allí i li dic “oiga, ¿por dónde anda la fiesta, el pitero? -Mire usted por aquella calle de arriba, por allá andan” i dic jo “i el pitero qué, ¿cómo es?” i diu “usted no sabe, usted no sabe, ha venido un chico con una coleta ahí detrás, pero cómo toca, yo en mi vida había escuchao, cómo tocaban de bien, cómo toca”, jo dic “tira, ja estic tranquil-la”. Com que mos unírem a la festa i escomençarem a tocar, i a partir d'ahí Pepe i jo encara anem a un poble de Conca a tocar. Bueno, Pepe i jo no, ara ve el meu fill, però que estem anant encara a un poble, a Alarcón estem anant tots els anys el dia vint que és Sant Sebastià. Ja som de la família, perquè vint anys i pico ja coneixes a tot el poble, clar, normal. I bueno, ha segut un plaer anar a estos pobles de Conca, perquè ahí vaig tornar jo a reviure lo que vivia de menuda, que quan anaves a fer una diana eixien tots els xiquets amb pijama i pegaven darrere, darrere dels dolçainers, i feien tota la volta darrere dels dolçainers, i les dones eixien a la porta i eixien a les finestres o al balcó. Allò ho trobí jo un atra vegà als pobles de Conca, perquè en molts pobles feia molts anys que no anaven els dolçainers a tocar i hi havien festes tradicionals com el Correbadera en Sisante i en molts pobles, que s'havia acabat per no haver dolçainers. I al escomençar a anar mosatros pues escomençaren a haver actes relacionats amb lo de tota la vida dins de la dolçaina. I este personatge que te dic jo, el redoblante, que era de un poble de Conca, era de Tébar **[80 min.]**, este home... li dien Antonio, i quan el vàrem conèixer pues vàrem descobrir la Espanya profunda perquè jo dic, he anat a tocar tant a la Espanya profunda que... és un atra història lo que eren els dolçainers d'ací. En la Espanya profunda, en els pobles de Conca, no vull menospreciar-la, no?; en els pobles de Conca la figura del dolçainer i el tabaleter era dels que a vegades ni els pagaven, els gitaven en el paller, se rien d'ells, se mofaven d'ells, i això em doní cómpter el primer any que vàrem anar. Perquè el primer que vàrem anar mos instal·laren en una casa particular, en un catre allí tots a dormir -jo mut-; pagaren lo que vaig estipular, però jo dic... ui, no, no, no, els dolçainers tenim molta més dignitat que ací tenen per els dolçainers, o tenien. I escomencí a fer llavor, a fer una xicoteta llavor, perquè l'atre any venint els vaig dir “mirad, si no os importa, como tenéis un hostel en el pueblo, nos quedaremos en el hostel, porque así nosotros estamos más libres, vosotros también” i escomencí a anar fent llavoreta i quan alguna cosa jo veia que no, deia “no, no, no, no. La dolzaina en el País Valenciano tiene otras connotaciones, mi abuelo era dulzainero y esto no... así no. La dolzaina, ustedes no se han dado cuenta que ha sido un instrumento muy importante en los pueblos de

Cuenca, pero que el dulzainero es una persona muy digna, con estudios, igual que el redoblante". I clar, entonces ells ja escomençaren a vore la història d'un atra manera. Jo ho notava en mi mateix que això anava fent, anava fent mella, perquè este home que era redoblante, que dien ells, havia escomençat a tocar amb una llanda de sardines, era pastor des de xicotet, i ell agarrava dos palos i intentava tocar. Després anà a la mili i digueren "usted!"... perquè el home este ha deixat molt d'això en mosatros, perquè era un home normal. A vore, normal però molt curtet, era un poquet curtet i dia "yo, es que yo aprendí a tocar en la mili, yo dije que era redoblante" i és el que anava en ixes orquestetes que havien en aquells pobles, que ací pues... allí no hi havien bandes de música i la dolçaina ho feia tot, feia els balls... ho feia tot la dolçaina. I ell escomençà anant a tocar pa los bailes i pa totes les històries ixes. De fet mosatros hem estat en pobles que abans d'escomençar la verbena per la nit la orquesta, hem pujat d'alt i hem tocar una Jota, perquè era lo que se feia antigament. Ells mos dien "es que antes...", anem a un poble i mos diuen "es que aquí hace muchos años, uy, cuando yo era joven, aquí la pita era la que empezaba... la que tocaba, y amenizaba también..." i jo un dia dic "tshhh, oiga, pues lo hacemos -¿Cómo? ¿ustedes saben tocar una Jota? -Claro que sí." I ja no és que tocàvem jotes, sinó que tamé escomencí, per lo menos en Alarcón, la gent que feia molts anys que no havien ballat, quan sentien la dolçaina... jo com venia este home, Antonio, redoblante, perquè este home a l'anar la primer vegà amb el meu fill a tocar pues veïem que era una figura del que tots s'havien rist tota la vida, tota la vida, i a mi això me molestava, una per la persona i un atra per la figura, encara que no tocara el home... com sabera. Pues jo tocava en companyia d'ell i li dia "Antonio, tú toca marcha o tú toca esto otro o tú toca lo otro, tú no te preocupes, tú..." i Pepe i jo quan mos contrataven, als anys, hem anat molts anys, anàvem a per ell al poble, anàvem a Tébar, l'arreglèvem en sa casa, se l'emportaven a tocar per tots els pobles de Conca, que el contacte el tenia jo, perquè els contactes ja passaven a mi, però a ixa persona mai se la deixàrem Pepe i jo, jo li pagava, molt ben pagat, el dúiem, el tornàvem, i vivia assoles, era fadrí [85 min.]. Era un home que... fa lleig dir-ho mosatros... ell me cridava i me dia "Rosa, sois mi familia", ell dia que érem la seua família perquè quan anàvem als pobles i veia que la gent volia esmarrar-se una miqueta amb ell jo sempre me clavava com podia i al final ell me dia "es que a mí no me han tratao nunca así" i ell ho dia "a mí nunca me han tratao así". Jo dia "Antonio, es que lo que tú haces y los piteros... -Es que aquí no ha sido nunca así, aquí no ha sido nunca así". Aixina és que en el món de la dolçaina, en estos pobles de la Espanya profunda, escomençàrem un poquet a posar el respecte a la dolçaina, el respecte. I ja te dic que nosaltres estem anant a Sigüenza... ui, a Sigüenza, perdó, a Alarcón el dia de Sant Sebastià que és el dia 20, però una cantitat de anys. I bueno, menuda diferència, menuda diferència. Anem per a tot el dia, perquè és molt curiós, allí fas... el primer any que vam anar Pepe i jo a tocar va ser molt curiós, perquè la missa... de matí fan la missa i quan acaba la missa pues fan la processó. I Sant Sebastià, una imatge xicotiua... és molt curiós perquè va... no du flors, porta un arc ple de mandarines penjaes. I jo dic "i açò?" i me diu un dia el retor... que el retor... un home que estava molt posat en el tema de les tradicions, de la dolçaina i tot, i jo un dia li dic "Luis, per què portava Sant Sebastià les mandarines al voltant de l'anda?" i me diu que Sant Sebastià, a Sant Sebastià el varen matar amb un arc i unes fletxes sobre un taronger -me dia ell- i per això les mandarines penjaes, això és lo que me contà este home. I ixe primer any que vàrem anar pues acabà la missa i diuen "ahora iremos a la procesión", pues hala. Escomencem, i escomencem a tocar pues marxa de processó i en això mos ix el retor amb les sotanes correguent i diu "oigan, oigan, una cosa, eso no". Jo dic "¿qué no es una procesión?", diu "sí, pero es que eso aquí suena a Semana Santa, toquen cosas alegres" i me gire al meu home i dic "Pepe, *La manta al coll* cagando leches!" i en això que vegem un autobús de japonesos... és que era algo... un autobús de japonesos, la processó amb

La manta al coll... bueno, algo d'estos pobles. I va ser molt xocant això. I jo ho he passat... el món de la dolçaina tot lo que m'ha donat han sigut satisfaccions. Tot satisfaccions i vivències i amics i... m'ho ha donat tot en esta vida. El tabalet i la dolçaina, perquè jo sempre dic que un bon dolçainer... o un mal dolçainer se fa bo si té un bon tabaleter. Això ho dic jo sempre, un mal dolçainer el fa bo un bon tabaleter, perquè quan el dolçainer té un fallo el tabaleter té que estar molt al loro per a ixer fallo -ixer fallo me referisc de compàs-, té que tindre molta vista per a "purum", per a poder-li tapar ixer fallo, o fent un redoblet més llarg o fent un... m'entens?

I... canviant de tema, parlant de instruments. Tu saps on aconseguia ton iaio la dolçaina que tocava?

Pues la dolçaina no ho sé. Bueno, m'auelo és que era dolçainer, ai, era fuster. Era fuster i jo me ronda per el cap que se les feia ell, m'entens?, perquè m'auelo és que era fuster i ebaniste.

No tens cap...?

No, no ho tinc clar, però jo me sembla... M'auelo tamé composava, composava. Jo en ma casa recorde, perquè quan mos pares se varen casar es varen quedar a viure en casa dels auelos i m'auela vivia. Jo sempre he conegut... jo nasquí allí en casa dels auelos... un maletí llarguet on estava ple de partitures, ple de partitures. I mon pare dia "això era de l'auelo, ixes partitures eren de l'auelo, que composava tamé" **[90 min.]**. I una persona que la he nomenat abans, pues va ser molt espavilà, vingué un dia a dir "Adolfo, tu no tindràs partitures de ton pare?" i mon pare que és que era tan summament... no sé com dir-te...

Bondadós, bondadós.

Bondadós, tu ho has dit. Que digué "sí, ahí ne tinc", que jo encara ne tinc alguna de m'auelo, no les tinc ací, les tinc guardades en la planta baixa. I li donà les partitures de m'auelo. Després la sorpresa va ser que al cap dels anys el primer llibre que va fer ixa persona anaven partitures de m'auelo. I jo a mon pare li dia "però pare, com va ser capaç? -Oi, jo què sabia que anava a fer això. -I jo li dia, però vosté el coneixia, no, pare? -Sí, però... -Pues entonces...".

I tamé se'n portà les dolçaines de ton iaio?

No, no, això no. Això se quedà en casa. Això crec que les té el meu fill. Sí, les té el meu fill. Ixa és de Pepe crec, ixa que hi ha ahí és de Pepe, crec.

Esta?

Sí, perquè el meu fill té les de mon pare tamé, el meu fill té les de mon pare. I de m'auelo n'hi havia una tamé. De m'auelo. Que recorde que era molt clareta, molt clareta de color, molt claretetes, aixina uns repujats ahí fets... diferent, no?, un atra història, i esta és de Pepe, la de mon pare, les de mon pare... la de mon pare, perquè ells ne tenien una, això de que ara tots tenen dos o tres dolçaines... no, no. I les canyes se les feien ells, jo recorde que mon pare se feia ell les canyes, se les feia ell. No em digues com, però que jo sé que se les feia perquè a voltes dia... era fuster mon pare tamé, "pare -Que estic fent-me una canya" i veies com estava arrotllant-la o com estava afinant-la o com les llengüetes, saps? I les canyes sí que se les feia mon pare, les dolçaines crec que mon pare ja no, perquè supose que ja tindrien dolçaines perquè la que tinc jo mon pare no se la feu, no, no se les feia. No, les dolçaines no. I després ja... jo sé que mon pare les canyes ja se les comprava en València. Anava a València, havia una casa solament, crec que en el carrer de Carabasses, era una casa de música i ahí se les comprava ja les canyes, sí, sí, recorde les últimes, sí.

Esta és la primera que tingué Pepe?

Esta sí, la primera que tingué Pepe. Pepe ne tenia dos, ne tenia dos. I l'atra la té el meu fill, tamé...

I sempre heu tocat... o sempre s'ha tocat dolçaina curta? No se tocava llarga?

Pues eren... jo la de mon pare crec que és per l'estil que esta, potser a lo millor un ditet més alteta, potser, i la de m'auelo... però molt poqueta cosa. Eren... un poquet més estilitzaetes sí que eren, sí que eren. I ademés tamé tu saps que tenien una atra... uns atres... no era a lo millor en Do, eren en un atre... Jo no entenc de solfeig, però sí que sé que eren en un atra... perquè mon pare quan li ensenyava a Pepe li dia "és que ixa dolçaina que tens tu ara no és com la meua, perquè ixa tu en Do pots arribar fins al Sol i esta meua no, esta meua és...". Això sí que ho sé, que tu tamé ho sabràs, que no estaven al mateix... tècnicament no sé dir-ho perquè jo tècnicament no sé res, tècnicament no sé res, però sí que sé que era diferent i sonaven tamé diferents, era un atre... una atra sonoritat. I ací en el poble encara me passa, quan vaig a tocar a processons, n'hi ha un carrer que n'hi ha una xica, que és un poc més jove que jo i que quan entre en el carrer me diu "toca la de ton pare, toca la de ton pare, diu és que jo des de xicoteta -me diu- des de que era aixina, recorde... ixa la tinc ahí apegà, una que tocava ton pare" i li vaig dir "era esta?" i me diu "ixa!". I jo quan passem si va el meu fill tocant i vaig jo li dic "toca esta del pare", que era de m'auelo, era en realitat de m'auelo.

Però la composà ell?

Pues no ho sé, si la composà m'auelo o què, açò no sé dir-t'ho, però jo sí que al meu fill he intentat, les que tocava mon pare, he intentat... perquè clar, de la forma que les dic jo el meu fill a voltes m'ha dit "mare, és que clar..." i jo li dic "a vore, mira, ne tocaven una de processó que era..." i diu "com era?" [95 min.], jo li la cante i me diu "és que claro, en la forma en què tu me la cantes, agarra't", i dic "ai, pues és lo que n'hi ha, jo no sé solfeig, no sé dir-t'ho, ara, jo te la entone tota i te la dic com era". I de vegades les toquem, les toquem, algunes les toquem, les antigues que tocava mon pare, les toquem, perquè no sé, s'han quedat ahí, s'han quedat ahí. Lo que passa és que ara les sent -alguns- i són ixes antigues que tocàvem, però les han transformat un poc i jo vaig tocant i dic "esta era la que tocava mon pare, però li han afegit estes notes que són aixina...", i veus que estan un poc difrassaes de lo que jo tocava antigament. Però bueno, pense que això és aixina i... a vore què fas. És com en el cant valencià que te dia abans, el cant valencià... pues jo sent als... a vore, als divos, als divos, que dius... "però està fent-ho astelles, però per què canta una albà aixina, si està fent-la astelles". Però açò que està bé que u tinga més veu, que puga requintar, però és que això no és aixina, açò no era aixina i no sé per què... Pues mira, ixos són els divos.

Quin cantaor t'agrada actualment?

Ui, això és molt difícil jo te diré perquè. Una vegada m'ho va preguntar una cantaora, quan estaven les atarassanes, que feien lo de la Música del Mediterrani, no sé si tu recordes això, que ja fa molts anys, ho feien en el Port de València, les atarassanes, feien la Música del Mediterrani i venien grups grecs i, bueno, i anàvem mosatros, jo ja cantava, jo anava a cantar, jo anava a cantar, i un dia una cantaora me diu "Rosa, de tots els que estem, quin t'agrada més?" i jo dic "mira, no t'ho puc dir" i em diu "com que no? -Pues no". Jo escomençava "jo te diré per què, perquè cadascú... a lo millor tu m'agrades més com cantes l'albà que com cantes l'U i el dos, l'atre m'agrà més la forma de cantar l'U i el dos que com canta l'albà, i mai pots dir..."

Sí, però jo no dic el que més, sinó alguns que t'agraden.

Alguns que m'agraden, però actuals? Antics?

Actuals o antics.

Què vols que te diga, ja te diguí la prova de La Serrana, quan aní a vore-la a l'Ateneu, que la dona pues amb la seua veu... li vaig vore el estil ahí marcat. I he escoltat molts compacts de gent antiga que... pues que m'han agradat molt com El Xiquet de Benaguasil o gent major. I dels actuals... pues què vols que te diga, n'hi ha gent que canta molt bé, jo els sent a tots iguals, que te comentava, tots fan lo mateix. Jo tinc una amiga que canta amb mi, ella està anat a escola des de fa quinze anys, a escola-escola, sense parar, eh? Ella va, pues aixina. I un dia me diu "per què no véns amb mi a escola?", la escola era la de Victoria Sousa, que té una veu molt dolça, una persona que té estudis musicals, ella ha tocat el violí... una persona amb estudis musicals. Jo quan l'he sentit cantar pues m'agrada perquè té una veu molt dolceta, ja t'ho he dit, molt afinà, molt... tot molt col·locat, però jo pense que el cant de tradició, el cant valencià o qualsevol cant de transmissió oral que estàvem comentant... no vol ixer tipus d'expressar-lo, els cants s'expressen des de dins, des de dins, i pense que no és un... "dos por dos cuatro" i "dos por tres seis", jo pense que no és aixina. Sense voler criticar als que ho fan aixina o han tingut estudis musicals com en este cas. Que jo ja te dic, Victoria molt bé, però és com si fora... vaig a dir-t'ho, com si fora un cant de saló [100 min.]. Un cant de saló, que cantaren per a... un cant de saló, jo m'ho pinte aixina. Una cosa tan sumament perfecta, jo no ho considere aixina, no ho considere aixina, i no és que ho fa mal, al revés. Però no, no. Tamé Apa [Josep Aparici] m'agrada molt, encara que discrepe un poquet perquè fa massa... massa floritures [risses]. El home, el cantaor antic del cant valencià, els gororitos els feia la dona, el home no. El home cantava pla.

I amb potència.

I amb potència, però pla. A lo millor requintava allà que vol una miqueta, però la que requintava era la dona, les floritures les feia la dona. El home no. I ara pues... I després hi ha gent que per més "aaaaa, aaaa, aaaa, aaaa" que se pensen que és més bonic, pues no és més bonic [sona el telèfon]. Perdona.

Mira, jo sent al Dénia i El Dénia té un compact, que canta cant... canta l'*U i el dos* i canta el *U*, però encara que siga que ho fa orquestat, ho fa... li note més... no sé, més arrels que a algú dels cantaors que n'hi ha que se dediquen al cant valencià.

I el Botifarra?

[Risses] Ai, m'has tocat... m'has tocat ahí.

Ah, bueno, pues canvie la pregunta.

No, jo t'ho dic. No, no, és que t'ho dic a tu i li ho dic a qualsevol. El Botifarra és un xicon que s'ha criat en un grup de danses, en un grup de danses, i me pareix molt bé. Té una veu molt agradable, el xicon ix a l'escenari i és un xicon molt planer i sí, a mi m'agrà, com a persona no tinc res contra ell. Lo únic que tinc contra El Botifarra, ja no a l'hora de cantar... bueno, les albaes les canta fatal, les albaes no tenen nom, les albaes que canta El Botifarra no tenen nom, no sé lo que canta, perquè ahí fa una cosa rara que no sé lo que és.

És que les de La Costera són distintes.

Les de La Costera tamé tens raó, les de La Costera són diferents a les nostres. És que passa una cosa. En La Costera no s'ha cantat mai tant albaes, les albaes i tu ho saps, és el nucli, és de l'Horta Nord, sobretot en El Puig, en el Puig i en Puçol, estos pobles de per ací són... Foios no, no s'ha distinguit mai per cantaors, m'entens?, m'auelo sí, el de Gafaüt, sí que cantava amb Evaristo, però ma mare meu conta, ahí tinc un llibre que va editar el Carles Pitarch, que ahí està m'auelo tamé i tal, de cantaors valencians i... en el Puig i per esta rodalia has escoltat les albaes i, claro, són una atra història. Clar, sents les de La Costera i jo ho comprenc, que les han cantat d'una atra manera, però les albaes a mi no m'agrà com les canten, perquè no són les que a mi m'han arribat de tota la vida, serà que no he anat molt cap allà tampoc. I tinc que dir de Pep Botifarra que sí, que ho fa molt bé, que ha tingut molts apoyos i això ha sigut una sort, apart de que el xic tamé s'ho mereix, té una veu molt bonica, molt potent... sap estar en el escenari, encara que a mi... jo crec que he anat tres vegades a vore'l. Esta setmana que ve ve ací, i no aniré, perquè me fica mala, i te diré per què, te diré el perquè: perquè no considere que... n'hi ha més gent de la meua època que opinem igual, que tots hem anat per ahí a recollir coses, però lo que no crec que estiga massa clar quan ell diu que canta l'*U* de Xàtiva o canta la famosa... que se pensen tots que l'ha acabat de traure, que se pensen tots que ell ha sigut qui l'ha tret la... ja ho diré, la que tots estan sempre... És que de la manera en què ho diu, i no és perquè ho faça amb mala intenció, és que ho ha arreplegat ell tot això i és que és ell el que ho ha escomençat a cantar, siguent que això està ahí anys i anys la gent cantant-ho. Clar, jo sóc molt major i jo estic cantant-ho això i abans de mi ho cantava molta gent ja **[105 min.]**. L'*U* de Xàtiva, la que fora, no?, i és ell com si haguera anat ell a recollir-ho i ell ho haguera plasmat ara, pues no. I és això perquè no vaig a vore El Botifarra, i no vaig a vore'l, t'ho dic que vindrà ací i no aniré a vore'l, perquè em posa mala. A més, és molt repetitiu, sempre tot lo mateix i la mateixa història.

Clar, si l'has vist tres voltes. Normal que te canse el seu espectacle.

A mi això me cansa, i ja te dic que tots els respectes per a ell. Tots els respectes perquè el xic canta bé.

I tu tens alguna cosa gravada?

Jo no.

Perquè a mi m'agradaria sentir-te.

No, no tinc res gravat.

M'agradaria sentir-te perquè...

No tinc res gravat.

... perquè abans...

Bueno, sí, però no ho tinc.

T'he obligat a cantar a unes hores inapropiades...

Sí, sí. Açò ja te dic, un dia un soparet, amb la veu calenteta i si el meu fill pot amb la guitarra, jo te cante tot lo que vulgues.

Pues m'encantarà.

Te cante perquè vull escomençar ara a anar educant la veu una altra vegada i mi manera d'educar-la saps quan és? Quan isc a caminar a l'horta que no veig a ningú, pues jo vaig fent coses, jo vaig pujant, vaig pujant.

O siga tu no cantes en la dutxa, tu cantes en l'horta.

Sí, sí, jo en l'horta. Jo en la dutxa... no, no cante mai en la dutxa. Abans jo cantava molt en casa, uf, era increïble. Cantava però moltíssim. En la època d'Alimara i tot, me posava el compact i clar me sabia totes les cançons de memòria, quan arribí al Grup de danses de Moncada jo me sabia ja moltíssimes cançons... i de tot, antigues, de folklore i de tot, de totes. Cantava molt, ara, des que me passà açò, pues com la veu me se va enfoscar, pues no he cantat, no he cantat. L'atre dia sí, va ser curiós, si estiguera el meu company t'ho diria, vàrem anar a vore una senyora a una residència, una senyora d'ací, que esta dona ha sigut versaora, però versaora a nivell... no de versar a ningú, sinó que versa aixina fluït, és una gràcia. I ha cantat sempre molt bé tamé, i mosatros quan hem fet alguna cantà ací en el poble jo he anat a sa casa i l'he fet cantar, i ella canta sempre molt bé, la dona no s'ha dedicat mai a anar a ningun puesto ni a cantar ni res, i el atre dia va ser curiós que sobre tindre la veu aixina vàrem anar a vore-la i me va inspirar, perquè jo tamé verse, el versar una albà i cantar-li-la a l'orelleta i el meu company diu "feia anys que no t'havia sentit que t'eixira tan bé una albà, tan ben cantà" i diu "ara, posares tot el sentiment", i dic "clar, és que d'això se tracta, d'això se tracta". Perquè quan vaig a fer cantaes per ahí, és que és molt curiós. Jo he anat a fer cantaes per a moltíssima gent. Moltíssima gent en tots els aspectes, políticament parlant i de tot, de totes les maneres. I hi ha que vore una cosa que tenen els cantaors hui en dia: canten i no saben si... igual els dona cantar a una porta que cantar a una persona. Això no és aixina. Jo recorde que un dia me n'aní a cantar amb Pilareta a Xiva, mos contractaren per anar a Xiva. Allí les cantaes les fan dalt d'un tractor, perquè van per xalets i tot això, dalt d'un tractor, en la plataforma d'un tractor. Jo a la que arribe... Pilareta ja veus que té una veu que arriba... una veu jotera - perquè ella és de Saragossa- una veu jotera que teu huitanta i pico d'anys i la veu li arriba allà d'alt. La vaig sentir no fa molt. Que té molta veu esta dona. Però estem parlant de lo que comporta tot este món, jo arribarem allí, vaig vore una dona amb una cara aixina [*llarga*], com si estiguera enfadà amb el món i jo dic mare meua. Clar, jo és que quan he anat a cantar jo li he cantat a la persona i la he mirat als ulls l'he mirat a la cara i conforme ha anat diguent-me el versador, pues he sabut ixa persona com li ho tenies que cantar i tu tens que transmetre. Jo tinc un amic que és actor i me diu un dia "me tens que dir com se versa, com se versa una albà, què té que tindre" [110 min.], dic "a vore, pues vaig a dir-te el que té que tindre: té que tindre cinc linietes, però apart d'això té que ser satírica, té que ser tendra, pot ser forta, dir-li a u fill de puta sense dir-li-ho... Una albà té tantes coses" i diu "ara sí que me l'has pegat, com pa versar-la estic jo", pues bueno, versa que és... xapó. Ell ha fet història, apart d'això és actor i té una capacitat per a versar... que versa que ja te dic que és un plaer escoltar-lo versar. Jo de vegaes, jo casi sempre vaig amb Voro, el de Paterna, però he anat amb [*Josep*] Bahilo, he anat amb Flores a cantar tamé, i Bahilo m'ha versat moltes vegades, però és que és una cosa tan... no sé, és que tu tens que mirar a la persona i saber ixa persona lo que estàs cantant-li com ho tens que cantar, com la tens que mirar i com... I tens que fer o que s'emocione o que se riga o que ploie, depèn... I a l'hora de versar igual, a l'hora de versar és molt important, súper important, el versaor. Jo verse, lo que passa és que puc versar-te al moment tres o quatre, ara, jo en casa agarre i te verse tot lo que vulgues. I de fet quan vaig a cantar a moltes bodes i tot això, a una que se casa... pues en casa me les prepare i, clar, pues t'ixen més redonetes que dic jo, més redonetes. I tens que traure-li a la persona pues tot això que estic dient-te, molts sentiments i moltes coses, no és anar i cantar. Jo veig als cantaors actuals i dic... és que canten

a la paret o a la porta i dóna igual, dóna igual perquè la gent que està ahí darrere no... no percibix lo que se té... lo que pense jo que se té que donar, m'entens? És que és tot tan... no sé com dir-te. I la gent va molt per els diners. Els diners. Jo no he discutit mai amb ningun cantaor, mai en la vida, per mi tots mereixen el meu respecte: m'agradaran, no m'agradaran; però jo... mai. Només amb una persona, sí, amb una persona. Sí, que me feu una i va ser molt grossa i pues no... no m'importa res ixa persona, m'entens? Pues sí, una persona que és, se suposa que és una diva, una de les dives, i una vegà un grup de danses no teníem cantaora, bueno, anava una cantaora, estava esta diva en ixe grup i una que era... que la feia com si no fóra res. I quan no estava la diva anava jo a cantar amb esta xica i les ballaores me dien "ai, tu quan véns, Fulana hi ha que vore com se creix, perquè diu, 'es que Rosa me da ánimos, me da alientos, me da..." i l'atra era tot al revés. I mira per a on va i conseguisc un viatge a Mònaco, que el meu grup de danses no podia anar, i conseguisc este viatge i els dic a este grup que havien amigues meues. Els dic "mira, tinc este viatge, vos apetix anar a Mònaco? -Ai! Clar, com!". I anàvem Pepe i jo, jo anava a cantar, a tocar i Pepe tamé. Jo anava als assajos i esta xica més inferior -perquè la diva digué que ella no anava-, pues vale, molt bé, pues cantarem Fulana i jo. I... "hala, la que tu no vulgues pa mi. -Esta no que... -Pues pa mi, no t'apures. Esta entre les dos...". Bueno, s'ho apanyàrem de lo més bé. Però claro, arriba l' hora del viatge i anant en el viatge m'enteré, al principi m'enteré que venia ella. I me diu "bueno, vaig a cantar jo, tu no vas a cantar, tu toca el tabal". Li vaig dir "dona, me sembla que no està massa clar açò, perquè si jo he anat a tots els assajos perquè tu no anaves a vindre, ara per lo que siga has vingut, a mi me pareix molt bé que cantes que és el teu grup, me pareix molt bé, però jo pense que tamé tinc opció a poder cantar perquè m'ho he currat" [*fa un gest de negació*]. Li vaig dir "pues bueno, arrieros somos, en el camino nos veremos"; jo això pareixia que era una gitana: va i cau mala de la gola! **[115 min.]** Ja has vist... i no podia cantar, i ve una molt amiga del grup, una amiga meua i me diu "ai, Rosa. Rosa que...", jo dic "no, no, tu saps lo que m'ha fet i que no -I què fem? -L'atra assoles no pot cantar-les totes perquè...". I al final jo sóc molt conseqüent, li vaig dir "mira, vaig a cantar, vaig a cantar perquè heu vingut a este viatge i la cara és la meua, jo done la cara per vosatros perquè l'he arreglat jo el viatge. Cantaré. Però ixa persona a mi ja no m'ha fet ninguna gràcia", què vols que te diga, me la feu molt lletja, pa mi me la feu molt lletja. I quan la sent cantar dic "collins, collins, collins", és una de les que estan destrossant el cant valencià. Quan la sent cantar hi ha vegades que dic "joder, joder, joder, joder, però si estàs destrossat açò, si açò estàs destrossant-t'ho". I li ho critique, li ho critique perquè puc criticar-li-ho. En mi està, i li ho critique perquè hi han coses que no està fent-les com cal, que està destrossant-les molt. Que sí, que té veu per a unes atres tipos de cançons, però per a lo que és el cant *a l'aire* o com vulgam dir, a vegades el destrossa un poquet.

I per acabar me cantaries alguna altra cosa? Alguna altra cosa del teu iaio o que se te ocorrisca? Ara que la veu ja l'has treballat un poquet més?

Ai, un poquet més. A vore, espera que me faça una lletra per a la ocasió.

Açò seria perfecte, però tampoc fa falta que siga per a la ocasió.

Espera és que si no la tinc en el cap, però si no l'escric després me se'n va. Me permet, la escric?

Clar que sí.

I aixina té una lletreta.

Té altre peculiar que té tamé el seu caràcter.

Tamé, sí.

Tamé ahí.

Tamé, el ego el té molt alt.

Sí. Bueno, en tenim tot tipus de fauna.

Sí, ui, n'hi ha de tot. Uf, és que és aixina, té que haver de tot.

Som molts i cadascú... Pues quan vulgues.

Sí. Ma mare de vegades diu "ai, si ton pare alçara el cap, que no n'hi havia cap dolçainer, amb els que n'hi ha ara. Si ton pare alçara el cap, açò ton pare no s'ho creuria. I vore-vos tocant a tots...". Perquè mon pare a mi encara... i a Pepe tamé el va vore tocar i al meu fill, i ja te dic que açò ha segut una cosa que ha anat a més i jo m'alegre de que haja anat a més i tot això, però ma mare amb noranta-quatre anys que té... clar, me conta moltes coses, moltes anècdotes, moltes històries i casi res ha sigut lo que te he dit jo. Bueno, pues mira:

Ha segut un gran plaer
contactar en tu Robert
contactar en tu Robert,
m'he retrobat en els meus
en les arrels del meu poble
en la dolçaina i el tabalet.